

Кімге: ҚР президенті жанындағы мемлекеттік басқару академиясы, Ақтөбе облысы бойынша филиалына

Кабидуллин Адильбек - «Ақтөбе облысының жер қатынастары басқармасы» ММ жер учаскелерін табыстау және алып қою бөлім басшысы

Күні: 19.11.2024 жыл

АНАЛИТИКАЛЫҚ ЖАЗБА

Тақырыбы: Жер қойнауына табысталған жер учаскелерінің рәсімдеу тәртібі

Кілт сөздер: Жер, жер қойнауын пайдалану, жер телімі

Кіріспе

Қазақстанда жер қойнауын пайдалану саласындағы заңнаманы дамыту еліміз 1991 жылы тәуелсіздік алғаннан бері үздіксіз үдеріс болды. Түпнұсқа заңнамалық база 1990 жылдардың басында жасалды, содан бері ол заман ағымына ілесу үшін бірнеше өзгерістер мен жаңартуларға ұшырады. Елдің жер қойнауын пайдаланудың қажеттіліктері мен басымдықтарын өзгерту. Зерттеуде жер қойнауын пайдалану саласындағы заңнаманың дамуы оның конституциялық негіздерін ескере отырып талданады.

Жер қойнауын тиімді басқаруды және тұрақты дамуды қамтамасыз ету үшін заңнаманы және оның конституциялық қағидаттарға сәйкестігін жетілдіру жолдарын қарастыру.

Негізгі бөлім (ситуацияны түбегейлі талдау немесе ағымдағы жағдай, қолданылатын зерттеу әдістері)

Жер учаскесін табыстау

Қазақстан Республикасындағы жер заңдары Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделеді және осы Кодекс пен Қазақстан Республикасының осыған сәйкес қабылданатын нормативтік құқықтық актілерінен тұрады. Қазақстан Республикасы жер қоры жерлерінің жекелеген санаттарын құқықтық реттеу ерекшеліктері Қазақстан Республикасының заңдарымен белгіленеді.

Облыс бойынша жер қойнауын пайдалануды жүргізіп отыруға инвестициялар тарту басты назарда.

Басқарма жергілікті атқарушы органдарымен бірлесіп, жер қойнауын пайдалану саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыруға, кең таралған пайдалы қазбаларды өндіру жөніндегі операцияларды жүргізу және

бақылау жасауды жүзеге асырады.

Қазіргі таңда облыс аумағында **216** жер қойнауын пайдаланушы бар, оның ішінде:

- Көмірсутек шикізаты бойынша - 76
- Қатты пайдалы қазбалар бойынша- 43
- Кең таралған пайдалы қазбалар бойынша- 97

Жер учаскесіне уақытша өтеулі жер пайдалану құқығын беру Қазақстан Республикасы Жер кодексінің (бұдан әрі - Кодекс) 16, 32, 43-баптарында көзделеді.

Кодекстің 32-бабы талаптарына байланысты өндіруге арналған лицензияның немесе келісімшарттың болуы жер учаскесін беру үшін негіз болып табылады. Алайда, іс жүзінде бұл мәтін қолданылмайды, сонымен қатар Кодекстің 43-бабына қайшы келеді деп санаймын.

Кодекстің 43-бабына сәйкес жер учаскесін беру туралы шешім жер комиссиясының және жерге орналастыру жобасының оң қорытындысы негізінде қабылданады. Яғни, жер пайдаланушының өтініші сұралып отырған жер учаскесін пайдалану мүмкіндігі анықталғаннан кейін (жер пайдаланудың географиялық координаттары бойынша жер учаскесін таңдау актісі дайындалады) аумақтық аймақтарға бөлуге сәйкес мәлімделген нысаналы мақсаты бойынша жер комиссиясының отырысында қаралады. Комиссия оң шешім не жер учаскесін беруден бас тарту туралы шешім қабылдайды.

Осы Кодекстің 43-1-бабына сәйкес берілетін жер учаскелерін қоспағанда, жер комиссиясының оң қорытындысының қолданылу мерзімі ол қабылданған күннен бастап бір жылды құрайды. Бір жылдық мерзімді өткізіп алу жергілікті атқарушы органның жер учаскесіне құқық беруден бас тарту туралы шешім қабылдауы үшін негіз болып табылады.

Осылайша, Кодекстің 43 - бабының талаптарын сақтау кодекстің 32-бабының талаптарын орындамауға әкеп соғады.

Комиссия отырысының оң шешімі берілгеннен кейін меншік иесі жерге орналастыру жобасын әзірлеу кезінде бұрын үшінші тұлғаларға ауыл шаруашылық мақсатына берілген жерлерде орналасқан бөлінген аумақта жер учаскелерін ресімдеу проблемаларына тап болған жағдайда, жергілікті атқарушы органдар мемлекет мұқтажы үшін алып қоюды жүргізе алмайды.

Кодекстің 84-бабының 5-тармағына сәйкес мемлекеттік емес мүдделерді қанағаттандырудың коммерциялық мақсаттары мен мақсаттарын көздейтін кез келген иеліктен шығару не мемлекеттік функцияларды жүзеге асыру мақсаттарынан туындамайтын және қоғамдық маңызы бар мақсаттарды көздемейтін өзге де иеліктен шығару мемлекет мұқтажы үшін жер учаскесін мәжбүрлеп иеліктен шығару деп таныла алмайды.

Халықаралық тәжірибе

Жер қойнауын пайдалану бойынша жер беру халықаралық тәжірибе әр елдің табиғи ресурстарды игеру саясатын, құқықтық жүйесін және экономикалық мүдделерін ескере отырып әр түрлі болады. Әр елдің осы саладағы тәжірибесі жер қойнауын пайдалану құқығын беру әдістері мен шарттарына байланысты ерекшеленеді. Төменде жер қойнауын пайдалану үшін жер беру бойынша халықаралық тәжірибенің негізгі аспектілері көрсетілген:

Концессиялық келісімдер және лицензиялар беру;

Концессиялар — бұл мемлекет пен жеке компания арасындағы келісім, онда мемлекет белгілі бір уақыт аралығында жер қойнауын пайдалануға құқық береді. Мұндай келісімдер көбінесе үлкен және күрделі жобалар үшін қолданылады. Мысалы, Чили мен Оңтүстік Африка сияқты елдерде тау-кен компанияларына концессиялық құқықтар беріліп, олар елдің минералды ресурстарын игеру үшін ұзақ мерзімді келісімдер жасайды.

Лицензия беру — бұл ресурстарды пайдалану үшін мемлекет жеке компанияларға немесе инвесторларға лицензия береді. Лицензиялар шарттары мен мерзімі әр елде әртүрлі болады. Мысалы, Австралия мен Канада сияқты елдерде лицензия беру жүйесі жақсы дамыған және бұл жүйе ресурстарды тиімді басқаруға көмектеседі.

Тұрақты даму мен әлеуметтік жауапкершілік талаптары;

Халықаралық тәжірибеде жер қойнауын пайдалану кезінде экологиялық және әлеуметтік жауапкершілік үлкен орын алады.

Мысалы, Гвинея мен Намибия сияқты елдерде жер қойнауын пайдалану үшін жер беру кезінде экологиялық стандарттарды сақтауды және жергілікті халықтың құқықтарын қорғауды талап етеді. Бұл елдер табиғи ресурстарды пайдалану келісімдерінде тұрақты даму принциптерін ескереді, сондай-ақ, әлеуметтік жобалар мен жергілікті қауымдастықтарды дамытуға міндеттейді.

Өзіндік басқару және жергілікті қауымдастықтармен келісімдер;

Жер қойнауын пайдалану кезінде жергілікті қауымдастықтардың құқықтарын қорғау мәселесі де маңызды болып табылады. Канада мен АҚШ сияқты елдерде жергілікті халықтың, оның ішінде байырғы тұрғындардың жер қойнауын пайдалануға қатысты келісімдерге қатысуы қамтамасыз етілген.

Мысалы: Канадада жергілікті халықтармен келіссөздер жүргізу арқылы минералды ресурстарды игеруге рұқсат алу жүйесі кең таралған. Бұл үдеріс байырғы халықтың жергілікті дәстүрлері мен құқықтарын сақтау үшін маңызды.

Аустралияда байырғы халықтар мен жергілікті қауымдастықтардың ресурстарды пайдалану туралы келісімдерде қатысуы өте маңызды және

олар үшін арнайы заңдар мен келісімдер қабылданған.

Табиғи ресурстарды бөлісу және әділ бөлу жүйелері;

Әр елде жер қойнауын пайдалану құқығын беру кезінде табиғи ресурстардан түскен табыстың әділ бөлінуін қамтамасыз ету маңызды мәселе болып табылады.

Кейбір Африка елдерінде табиғи ресурстарды пайдалануға берілген жер учаскелерінен түскен кірістер көбінесе шетелдік инвесторлар мен үкімет арасында бөлінеді, ал жергілікті халық жиі артықшылықтарды сезінбейді. Бұл жерде әділ бөлу принциптері мен құрылымдарын қамтамасыз ету үшін халықаралық ұйымдар мен мемлекеттік саясаттың ықпалы зор.

Халықаралық инвестициялар және ынтымақтастық;

Халықаралық деңгейде жер қойнауын пайдалану үшін жер беру кезінде қаржылық және техникалық қолдау көрсету өте маңызды. Мұндай қолдау көбінесе шетелдік тікелей инвестициялар немесе халықаралық даму банктері арқылы жүзеге асады.

Мысалы, Африка елдерінде және басқа да дамушы елдерде жер қойнауын пайдалану үшін жер беру кезінде халықаралық қаржы институттары мен көпжақты даму ұйымдарының (мысалы, Дүниежүзілік банк, Африка даму банкі) қолдауы маңызды рөл атқарады.

Халықаралық тәжірибеде ашықтық пен жариялылық маңызды рөл атқарады. Өйткені, жер қойнауын пайдалануға құқық беру үдерісі көбінесе экономикалық және әлеуметтік мүдделерге қатысты дау-дамайларға әкелуі мүмкін.

Норвегия мен Болгария сияқты елдерде минералдық ресурстарды пайдалану бойынша жер беру процесі ашық және көпшілікке қолжетімді ақпараттар арқылы жүргізіледі. Бұл әдіс ресурстарды пайдалану тиімділігін арттыруға және коррупцияны болдырмауға көмектеседі.

Жер қойнауы бойынша жер беру тәжірибесі елдің экономикалық даму деңгейіне, экологиялық заңнамаларына, әлеуметтік жауапкершіліктеріне және халықаралық ынтымақтастыққа байланысты әртүрлі болуы мүмкін. Бұл үдеріс ашықтықты, тұрақтылықты және әділеттілікті қамтамасыз ету үшін халықаралық стандарттар мен келісімдерге сәйкес жүргізілуі тиіс.

Қорытынды

ҚР "Жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы" Кодексінің 214-бабына сәйкес қатты пайдалы қазбаларды өндіру пайдалы қазбалардың мемлекеттік есебіне енгізілген және жер қойнауын пайдаланушы үшін коммерциялық мүддені білдіретін қорлары және

(немесе) ресурстары бар жер қойнауы учаскесінде жүргізіледі.

Бұдан басқа, серіктестіктің жарғылық капиталына мемлекеттің қатысу үлесінің болмауына байланысты мемлекеттік емес заңды тұлғалардың коммерциялық мақсаттарын көздейтін мүлікті мемлекет мұқтажы үшін алып қою деп тануға болмайды.

Сонымен қатар, іс жүзінде лицензия алған жер қойнауын пайдаланушылардың инвестициялық жобасы жоқ және инвестор болып табылмайды. Мұндай жағдайларда жер қойнауын пайдаланушылардың пайдасына мәжбүрлеп иеліктен шығаруға негіз жоқ.

Бұдан әрі, Кодекстің 26-бабының 4-тармағына сәйкес жер қойнауын пайдалану үшін белгіленген тәртіппен резервтелген жер учаскелері жер пайдаланушыларға уақытша жер пайдалану құқығындағы басқа мақсаттар үшін олар резервтелген мақсаттарда жер учаскелерін игеру басталғанға дейін берілуі мүмкін.

Кодекстің 49-2-бабына сәйкес жер қойнауын пайдалану мақсаттары үшін жерді резервке қою жер қойнауының мемлекеттік қорын басқару бағдарламасының немесе "жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы" Қазақстан Республикасының Кодексіне сәйкес осындай резервке қою үшін негіз болып табылатын өзге де құжаттардың негізінде жүзеге асырылады.

Артықшылықтары: Жергілікті атқарушы органдар жер қойнауын пайдаланушыларды инвесторлар ретінде қабылдайды. Жер қойнауын пайдаланушылар жер учаскесін алу үшін жер кодексінің талаптарына байланысты өндіруге арналған лицензияның немесе келісімшарттың болуы жер учаскесін беру үшін негіз болып табылады.

Кемшіліктері: Меншік иесі жерге орналастыру жобасын әзірлеу кезінде бұрын үшінші тұлғаларға ауыл шаруашылық мақсатына берілген жерлерде орналасқан бөлінген аумақта жер учаскелерін ресімдеу проблемаларына тап болған жағдайда, жергілікті атқарушы органдар мемлекет мұқтажы үшін алып қоюды жүргізе алмайды.

Ұсынылатын шешімдер / нұсқаулар

Ақтөбе облысының жергілікті атқарушы органдары мен жер қойнауын пайдалану саласындағы уәкілетті органдар арасында Жерді резервтеу мәселесі бойынша қатты пайдалы қазбаларды өндіруге лицензия беру үшін жоспарланған тетік жолға қойылған.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде, қолданыстағы заңнамада тікелей негіздің болмауына байланысты, мемлекет мұқтажы үшін жерді алып қою мәселесін шешу үшін ҚР Жер кодексіне өзгерістер енгізуді ұсынамыз және "Мемлекеттік мүлік туралы" ҚР Занының үшінші тұлғаның

жер пайдаланушыларының құқықтары мен заңды мүдделерін бұзбай отырып жерді мәжбүрлеп иеліктен шығару бөлігінде қарастыру.

Қолданылған әдебиет тізімі

1. Қазақстан Республикасының Жер кодексі

Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 20 маусымдағы №442 Кодексі

2. Жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы

Қазақстан Республикасының 2017 жылғы 27 желтоқсандағы №125-VI ҚРЗ